

Framtidens VA-infrastruktur

En rapport från Centerpartiet

NÄRODLAD
POLITIK

Centerpartiet

Sammanfattande inledning

Tillgången till nästintill obegränsat med rent vatten har länge varit en självklarhet i Sverige. När vi vrider på kranen i hemmet eller på arbetsplatsen är vi vana vid att få ut dricksvatten i världsklass. När vi spolat i toaletten vet vi att vårt avfall förs till ett reningsverk för vidare behandling. När det har regnat kraftigt förväntar vi oss att städernas dagvattenbrunnar leder bort vattnet och förebygger översvämningar. I flera årtionden har vi tagit detta för givet och faktum är att vatten och avlopp kontinuerligt rankas väldigt högt i undersökningar av medborgarnas kundnöjdhet med grundläggande kommunala tjänster. Så vill vi att det ska förbli även för kommande generationer av svenskar.

Men dessvärre har de senaste åren gett oss anledningar att inse att vi inte kan ta allt detta för givet. Stora delar av den svenska VA-infrastrukturen, som i dagsläget utgörs av över 3000 vatten- och avloppsreningsverk och nästan 200 000 kilometer ledningar, anlades på några få årtionden i mitten av 1900-talet. Den har tjänat oss väl men börjar bli alltmer ålderstigen och utsliten. Förnyelsetakten i ledningsnätet har kraftigt hamnat på efterkälken med ökad risk för utläckage av såväl dricksvatten som bräddning av förorenat avloppsvatten. Renoveringar av de större slagen har uteblivit eller skjutits på framtiden, ofta till förmån för att bygga ny VA-infrastruktur i takt med att tätorterna vuxit snabbt. Kapacitetsnivåerna i landets VA-organisationer, i synnerhet i de allra minsta kommunerna på landsbygden, har inte utvecklats i samma takt som de utmaningar vi nu står inför sett till vatten- och avloppshantering.

Dock är det inte bara enbart fråga om att rusta upp den befintliga infrastrukturen till den standard som den en gång haft, eller att bygga ut ledningsnätet i snabb växande tätorter på samma sätt som tidigare. Nya miljökrav som uppstått genom att EU-direktiv har införlivats i Sverige samt skärpta nationella miljökvalitetsnormer ställer nya krav på reningstekniken som köps in och används. En stor del av infrastrukturen anlades på en tid när förekomsten av skadliga kemikalier, läkemedel och mikroplaster i vattnet var avsevärt lägre.

Därutöver kommer klimatförändringarna leda till ett kraftigt ökat behov av anpassningsåtgärder och en ny hotbild som ser olika ut runtom i landet. Skyfall, höga vattenflöden, översvämningar, värmeböljor och periodvis torka kommer leda till markant försämrade förutsättningar att erbjuda VA-tjänster av den standard vi vant oss vid. Också ur ett beredskaps- och sårbarhetsperspektiv är tillgången på rent dricksvatten en viktig fråga, inte minst i den fortsatta totalförsvarsplaneringen. Ju robustare den grundläggande vatteninfrastrukturen är desto mindre är sannolikheten för att dricksvattnet ska bli otjänligt. Ur ett beredskapsperspektiv har frågan om tillgången på rent dricksvatten ytterligare dimensioner.

Att dricksvattenförsörjningen är en samhällsviktig tjänst kan i större utsträckning än idag behöva genomsyra exempelvis digitaliseringen av dricksvattenförsörjningen, övervakningen av anläggningar och hur verksamheter utformas för att skyddas. Sårbarheter inom dricksvattenförsörjningen kan mycket väl vara sådant som kartläggs av en antagonist som inte vill vårt land väl. Det gäller både digitala sårbarheter och skydd av anläggningar såsom exempelvis dricksvattentäkt. Frågan är alltså långt mycket större än en infrastrukturfråga även om sårbarheter och kontaminering av dricksvatten på grund av undermålig infrastruktur ensamt kan orsaka en kris med stora konsekvenser för människor och naturen. Ur ett beredskapsperspektiv handlar det inte bara om infrastrukturen utan också om att uthålligheten stärks och att tillgången på reservvattentäkt, nödvatten, reservkraft och andra kritiska resurser såsom kemikalier för rening finns så att dricksvattenproduktionen kan fortsätta även under störda förhållanden. Kommunerna behöver öva sin krisplanering både internt och i aktuella fall med dricksvattenproducenten och dricksvattendistributören. Utöver det mest fundamentala behovet av dricksvatten är en god vattentillgång också en nödvändig förutsättning för stora delar av livsmedelsproduktionen, industrin och grundläggande välfärdstjänster.

Det är ingen överdrift att säga att utmaningarna som vi står inför vad gäller VA-infrastrukturen är svåra, omfattande och alltmer brådskande. Investeringskulden växer för varje år samtidigt som ny additionell finansiering uteblir. Många av landets VA-organisationer saknar resurser och kapacitet bortom de dagliga driftsfunktionerna. Glesbefolkade kommuner på landsbygden löper särskilt hög risk att ställas inför försämrade VA-tjänster i jämförelse med storstäderna och dess kranskommuner.

Men det är långt ifrån omöjligt att lösa dessa utmaningar om vi agerar klokt, strategiskt och långsiktigt redan idag. Det fordrar dock nya förhållningssätt och att vi vågar pröva nya innovativa åtgärder. Gårdagens verktygslåda behöver kompletteras med nya angreppssätt och lösningar. Vi är oroade att regeringen inte uppmärksammar utmaningarna nog och vidtar nödvändiga och långsiktiga åtgärder snarast möjligt. Centerpartiet vill därför se:

- En kraftfull **kapacitetsuppbyggnad i landets VA-organisationer** för att stärka deras förmåga och förutsättningar till att genomföra nödvändiga reinvesteringar och nyinvesteringar utöver den dagliga driften. **Fler samägda VA-organisationer** som spänner över kommungränser bör skapas för att mer effektivt ta vara på begränsade resurser.
- En större och bredare **mångfald av finansieringskällor och lösningar** som sammantaget säkerställer att tillräckligt med kapital kan anskaffas för att möjliggöra såväl reinvesteringar som nyinvesteringar.
- Ett brett **förstärkande av uppströmarbetet** behövs för att avlasta vatten- och reningsverken samt motverka onödig vattenförlust och negativ miljöpåverkan längre upp i den hydrologiska kedjan.

Förslag

1. Förstärkt kapacitetsutveckling i VA-organisationerna och mer samverkan.

Idag så ligger ansvaret för tillhandahållande av VA-infrastruktur och vattentjänster på var och en av landets 290 kommuner, där den stora merparten fortfarande driver VA i egen regi. Även om mätningar och utvärderingar visat på stor kundnöjdhet och effektivitet vad gäller den dagliga driften så är läget det rakt motsatta när det kommer till kapacitet för att planera, utreda, upphandla och genomföra större reinvesteringar i den befintliga och ofta föråldrade infrastrukturen. För att kunna göra detta krävs bred kapacitet, institutionellt minne, expertkunskap och kompetens inom organisationen och det är allt som oftast avsaknaden av detta som leder till att långsiktig planering och genomförande av åtgärder skjuts på framtiden eller inte blir av överhuvudtaget.

Ingenstans är detta mer påtagligt än i de allra minsta och mest resurssvaga kommunerna, som ofta återfinns på glesbygden. De är i regel väldigt små och har svårt att locka personal med modern kunskap och spetskompetens i framtidens klimatsäkrade vattenförsörjning. Personer med en högskoleutbildning inom VA tenderar att söka sig till större tätorter och små kommuner har länge haft svårt att nyrekrytera personal som vill stanna på orten någon längre period. Många som är anställda för att arbeta med VA behöver också syssla med andra kommunala tjänster som gas och gatuunderhåll, vilket gör att långsiktig planering och genomförande av åtgärder blir lidande på flera fronter.

Robustheten är låg och det räcker ofta med att en medarbetare flyttar eller går i pension för att åtgärdsarbetet ska sakta ner eller avstanna. I mindre landsbygdskommuner är organisationerna ofta väldigt analoga och det föreligger stora behov av en ökad digitaliserings- och automatiseringstakt. En utveckling av digitala

verktyg skulle i viss grad råda bot på personalförsörjningsfrågan då fler uppgifter kan skötas på avstånd, men det kräver samtidigt att personal med rätt kunskap och kompetens kan rekryteras. Branschorganisationen Svenskt Vatten beräknar att totalt 2200 personer med specialkompetens inom VA kommer behöva nyrekryteras de närmaste åren om en majoritet av landets kommuner fortsätter driva vatten och avlopp i helt egen regi. I dagsläget finns det cirka 120 kommuner med färre än 20 000 invånare som driver VA i egen regi. Räknar man in kommuner med färre än 50 000 invånare växer antalet med VA i egen regi till 175, vilket är mer än hälften av alla svenska kommuner.

Som belysande exempel på dagens kapacitetsbrister så har endast 20 procent av kommunerna tillräcklig kompetens för att ta fram åtgärdsplaner för förnyelse av den lokala VA-infrastrukturen och så få som nio procent har god kapacitet att genomföra sårbarhetsanalyser för extrema skyfall och översvämningar. I kommuner med en lägre andel högskoleutbildningar genomförs långt mindre planering och färre investeringar än i kommuner med en högre andel, med följderna att allmänna vattentjänster riskerar att försämrats på många håll i Sverige. Det är en växande spricka mellan stad och landsbygd som vi i Centerpartiet inte kan acceptera.

Budskapet är förhållandevis enkelt, utan tillräcklig organisatorisk kapacitet och humankapital kommer nödvändiga investeringar och reinvesteringar att halta eller utebli helt, och landsbygden kommer att betala ett högre pris för detta än storstadsregionerna. Som en lösning på detta lägger Centerpartiet fram två huvudsakliga och breda åtgärdsförslag.

Stärkt kapacitet genom riktade satsningar på yrkesutbildningar och kompetensutveckling inom VA.

Det statliga har ett samhällsviktigt ansvar i att säkerställa att landets VA-organisationer är tänkbara och attraktiva arbetsplatser med goda förutsättningar att både rekrytera och behålla personal med spetskompetens inom modern, klimatsäkrad och digitaliserad VA-infrastruktur, samt kunskap om bland annat långsiktig planering, projektering, upphandling, granskning och projektgenomförande. Särskilt önskvärt är det att säkerställa att mindre organisationer på landsbygden har möjlighet att locka kvalificerad personal och att personer som tar sin examen inom VA har goda förutsättningar och incitament att påbörja eller fortsätta sin karriär i den region där de läste utbildningen.

Centerpartiet vill därför att utbildningar inom VA, i synnerhet på landsbygden, förstärks resursmässigt. Möjligheten till en snabbare avskrivning av studielånen om man tar ett jobb i en glesbygdskommun är ett effektivt verktyg för att öka kompetensförsörjningen i hela landet. Vi vill också se att möjligheten till kompetensutveckling på arbetsplatsen inte begränsas till de stora VA-organisationer i storstadsregionerna.

Stärkt kapacitet genom mer och fördjupad samverkan över kommungränserna.

Att en stor andel mindre kommuner driver VA i helt egen regi är en suboptimal ansvarsfördelning som i förlängningen minskar möjligheterna att rekrytera tillräckligt med kunnig och kompetent personal. För kommuner som redan är hårt ekonomiskt belastade av olika anledningar är det sällan kortsiktigt rationellt att lägga avsevärda resurser på den lokala VA-organisationen och dess långsiktiga behov.

På senare år har det dock skett en förändring mot att två eller flera små glesbefolkade kommuner har gått samman kring en gemensam VA-organisation som spänner över

kommungränserna. Studier har visat att detta är ett mycket effektivt sätt att samfinansiera insatser för kapacitetssupplevering, rekrytera kompetent personal och främja innovation. Det innebär en viss kostnadsökning på kort sikt men på längre sikt möjliggör det både planering och genomförande av fler investeringsprojekt och uppgraderingar av den befintliga infrastrukturen, vilket måste göras någon gång. Denna trend är positiv men det går för långsamt och har hittills skett på frivillig grund.

Centerpartiet vill därför se att ett särskilt utredningsuppdrag ges till berörda myndigheter på nationell nivå för att undersöka olika lösningar och incitamentsstrukturer som gör det mer lönsamt, kostnadseffektivt och eftersträvarsvårt att samverka kring VA över kommungränser.

2. Möjliggör fler och nya finansieringsformer för VA-infrastrukturen.

Ett välfungerande VA-system är troligen bland den viktigaste offentliga infrastrukturen vi har i Sverige. Återanskaffningsvärdet av hela infrastrukturen uppgår till hela 820 miljarder kronor, eller 80 000 kronor per invånare. Att driva, återinvestera i samt bygga ut tjänsterna för vatten och avlopp i takt med att samhället utvecklas är därmed också förknippat med betydande kostnader. Och detta är kostnader vi inte kan skjuta på framtiden särskilt länge till. Ju längre vi dröjer med att börja beta av investeringsskulden, ju högre kommer slutnotan att bli. Därtill finns det strikta krav på EU-nivå som vi måste leva upp till och det är ett smått otänkbart scenario att samhället i någon nämnvärd utsträckning kommer att acceptera försämrad kvalitet och tillförlitlighet i vattentillgången, fler bräddningar av förorenat avloppsvatten eller att otjänligt dricksvatten börjar leda till sjukdomsutbrott. Den enda hållbara lösningen är att vi snarast möjligt vidtar åtgärder för att minska den investeringsskuld vi byggt upp under flera årtionden.

Svenskt Vatten beräknar att vi i dagsläget har investeringsutgifter i VA-infrastrukturen på cirka 16 miljarder kronor årligen. För att täcka samtliga identifierade framtida investeringsbehov så behöver den summan öka till cirka 23 miljarder kronor. Det motsvarar en nivå som ligger nästan 40 procent över dagens nivå under perioden 2020 – 2040. En snittökning om sju miljarder per år – förutsatt att de görs i en jämn takt – är förstås en betydande summa men väntar vi kommer prislappen att stiga markant. Görs ingen ökning av nuvarande investeringsutgifter kommer behoven år 2030 ligga på cirka 32 miljarder per år. Väntar vi till år 2040 närmare vi oss 60 miljarder kronor per år. Vikten av att ta itu med de växande investeringsbehoven kan inte understrykas nog.

Av de totala investeringsbehoven utgör reinvesteringar i befintlig och ålderstigen VA-infrastruktur cirka 55 procent. Enbart renovering och uppgradering av det existerande ledningsnätet beräknas kräva nästan sju miljarder per år i investeringsutgifter. Det är dessa investeringar som oftast uteblir eller skjuts på framtiden, till stor del för att beslut om reinvesteringar helt ligger hos huvudmannen, i de flesta fall kommunen. För utbyggnad av VA-nätet och för åtgärder för att möta högre miljökrav finns det tvingande lagstiftning, vilket gör att dessa prioriteras först och att det sällan finns medel kvar för att reinvestera i det befintliga nätet. Utbyggnaden av VA i form av nya ledningar till nya stadsdelar och bostadsområden samt nya reningsverk utgör en dryg fjärdedel av investeringsbehoven, eller cirka sex miljarder kronor per år. Därutöver står klimatanpassningsåtgärder och åtgärder för att utrusta reningsverken med den senaste tekniken för en mindre men nog så viktig del av de nödvändiga framtida investeringarna.

Utmaningen vi står inför som samhälle är att säkra en finansieringsnivå, under en tjugofemårsperiod, som är cirka sju miljarder kronor högre än dagens nivåer. När VA-

infrastrukturen anlades i mitten på 1900-talet täcktes kostnaden till hög grad av direkt statlig medfinansiering. Därefter har statliga tillskott avtagit och dagens investeringsutgifter utgörs nästan uteslutande av de vattenavgifter som tas ut i enlighet med kommunens VA-taxor. Det är Centerpartiets mening att det behövs en större mångfald av finansieringsformer för VA-infrastrukturen. Dagens VA-taxor täcker inte framtidens behov och det är inte rimligt att statliga investeringsstöd ska utgöra hela det tillskott som behövs för att fylla investeringsgapet. Vi föreslår därför en rad sammanhängande åtgärder som *tillsammans* har god potential att lösa de utmaningar vi står inför sett till finansiering.

Möjliggör investeringar genom att skapa mer flexibilitet i prissättningen.

I dagsläget får en kommun inte ta ut en högre vattentaxa än vad som behövs för att täcka löpande underhåll – de följer en självkostnadsprincip vilket i sin tur regleras i vattentjänstlagen. Vi har historiskt haft förhållandevis låga VA-taxor då investeringstakten varit låg och att de tidiga investeringarna skrevs av snabbare än de förbrukades. Skulle detta vara det enda sätt genom vilket vi möter framtidens investeringsbehov så krävs det att taxorna fördubblas under en tjugoårsperiod. Även om det vore teoretiskt möjligt så skulle det slå oproportionerligt hårt mot glesbefolkade kommuner på landsbygden. Stora avstånd och en liten befolkning innebär färre invånare som måste betala för en större kollektiv nytta. Räknat på meter ledning per invånare kan det i vissa glesbygdskommuner röra sig om 30 gånger större ledningslängd än i storstäderna. Räknat i pengar kan det skilja nästan 10 000 kronor per år för en normalvilla i storstadskommunerna med allra lägst taxa och de på glesbygden med högst taxa. Samtidigt så är det i glesbygdskommunerna som reinvesteringar löper störst risk att utebli.

Centerpartiet vill därför utreda möjligheten att ändra vattentjänstlagen så att kommuner ska kunna ta ut en högre VA-taxa än vad självkostnadsprincipen tillåter. En förändring skulle osannolikt lösa samtliga finansieringsunderskott i landets alla kommuner men det är ett av flera nödvändiga verktyg som måste göras tillgängligt för Sverige VA-huvudmän.

Inför möjligheten att ta ut en additionell avgift på offentligt vatten.

Detta förslag bör betraktas som en alternativ eller kompletterande åtgärd till en höjd VA-taxa. Runt om i EU finns det olika exempel på hur vattenavgifter har införts med det dubbla syftet att ta in pengar för framtida investeringsbehov samt att skapa ett incitament för att hålla nere på vattenförbrukningen. I Nederländerna har man exempelvis infört en avgift som tas ut över en viss konsumtionsgräns och medlen avsätts för att finansiera brådskande klimatanpassningsåtgärder. Prismekanismen är ett av de mest effektiva styrmedlen för att hushålla med en knapp resurs och skulle också kunna leda till ökade incitament att välja vattensnåla produkter vid renoveringar och ombyggnationer. Det är precis samma princip som med hushållens elförbrukning.

Centerpartiet vill att även denna möjlighet utreds och att de hinder som föreligger i vattentjänstlagen ses över och undanröjs. Utöver de rent inkomstbringande aspekterna skulle en avgift på vatten också bidra till ett kunskapshöjande om att rent dricksvatten inte längre är en obegränsad tillgång i Sverige.

Inför möjligheten för kommuner att fondera pengar.

Kopplat till de två förslagen ovan föreligger ett behov av att kunna fondera de medel som tas in genom en höjd VA-taxa eller en vattenavgift. I dagsläget måste kommunerna spendera eventuella överskott de tagit in inom tre år – enligt vattentjänstlagen finns det alltså en skyldighet återföra överuttag till VA-systemet. I

sammanhanget, och kopplat till omfattande kapacitetsbrister i många VA-organisationer, är tre år en mycket kort tidsperiod och det ger få möjligheter att bygga upp kapital av någon meningsfull storlek. Vattentjänstlagen tillåter fondering av medel som ska gå till nyinvesteringar, men inte för reinvesteringar i det befintliga nätet, den del av VA-infrastrukturen där de största investeringsbehoven föreligger.

Centerpartiet vill att vattentjänstlagen ses över och förändras så att kommunerna även har möjlighet att fondera medel, genom exempelvis en höjd VA-taxa eller en vattenavgift, som kan möjliggöra reinvesteringar i den befintliga infrastrukturen. Detta skulle öka incitamenten att beta av den växande investeringsskulden.

Inför ett begränsat statligt investeringsstöd.

Det var genom omfattande statliga investeringsstöd som VA-näten byggdes ut i snabb takt under ett par årtionden i mitten av 1900-talet. I dagsläget finns det en rad mindre stöd för kommunerna att söka, vanligtvis riktade mot särskilda investeringar som till exempel förbättrad läkemedelsrening, hantering av dagvattenförluster eller vattenbesparande åtgärder. Dessa gör stor nytta för den enskilda sökande kommunen när det gäller specifika projekt men bidrar inte till att finansiera exempelvis omfattande reinvesteringar. Som nämndes ovan så skiljer det sig kraftigt mellan kommuner med de lägsta VA-taxorna och de med de allra högsta, och det är allt som oftast ytmässigt stora, glesbefolkade och resurssvaga kommuner som betalar mest per meter ledning. Att kraftigt öka deras taxor eller att lägga på en avgift på det offentliga vattnet skulle ha avsevärda ekonomiska effekter för medborgarna och bidra till att förstärka klyftorna mellan stad och landsbygd.

Centerpartiet vill därför utreda möjligheten att införa ett begränsat statligt investeringsstöd som är specifikt riktat till de kommuner som har högst omkostnader per capita sett till VA-infrastrukturen. Det bör syfta till att möjliggöra nödvändiga reinvesteringar i det befintliga nätet i de fall andra finansieringsalternativ inte är tillräckliga, eller där geografiska och demografiska faktorer kraftigt drivit upp kostnaderna för kommunen. Ett statligt investeringsstöd bör inte ersätta andra kapacitetsförstärkande och kostnadseffektiviserande åtgärder. Det hjälper också till att utjämna de omfattande obalanser som råder mellan stad och landsbygd.

Förstärk möjligheten till offentlig-privat samverkan inom VA.

Det finns också flera anledningar till att se över möjligheten att tillåta extern finansiering av VA-infrastrukturen för att råda bot på bristen på investeringskapital. I grunden handlar det om att VA-taxorna inte kan höjas oändligt mycket, särskilt i de kommuner som redan betalar mest av alla, att kommuner inte ska öka sin skuldsättning genom ökad upplåning, och att statliga medel ska användas restriktivt och där de gör mest nytta. Möjligheten att få in privat kapital skulle kunna vara ett mycket viktigt komplement till offentliga medel och höjda taxor. Det finns ett växande tryck från så väl privat sektor som pensionskapitalet att kunna investera i VA-infrastrukturen; det erbjuder en lång, säker och trygg avkastning. Dock har de kommuner som har försökt vända sig till externa investerare fått avslag i förvaltningsrätten, vilket indikerar en brist i nuvarande vattenlagstiftning. Synen på offentlig-privat samverkan (OPS) i Sverige, särskilt när det gäller grundläggande infrastruktur som VA-näten, är snäv och det finns inslag av misstro mot denna samverkansform från politikens och myndigheternas sida.

Centerpartiet vill därför se en särskild utredning som undersöker befintliga hinder i vattentjänstlagen mot att ta in externt kapital samt lämnar förslag på hur detta kan möjliggöras. Utredningen bör även undersöka och tydliggöra kriterier för vilka slags

investerare som kan komma ifråga, till exempel kan det finnas anledning att begränsa mängden kapital från tredje land utanför EU.

3. Förstärk det aktiva uppströmsarbetet

För Centerpartiet är det högt prioriterat att hela landet ska ha tillgång till en VA-infrastruktur som erbjuder medborgare vattentjänster av hög standard och som uppfyller strikta miljökrav. Åtgärderna som listats i de två avsnitten ovan syftar till att möjliggöra detta. Men vi behöver också ta ett helhetsgrepp om hela den hydrologiska kedjan och åtgärda brister som sker uppströms. För oss är det särskilt viktigt att vårt vatten, i såväl kranarna som i naturen, är fritt från gifter och skadliga ämnen. Ett växande problem är de läkemedelsrester som cirkulerar i vattnet och VA-näten. Det finns mer vi kan göra för att nå en mer effektiv vattenförbrukning i hushållen. Övergödningen fortsätter att vara en av Sveriges stora miljöutmaningar, inte minst i Östersjön. Nedan listas ett antal förslag Centerpartiet har lagt fram de senaste åren som syftar till att stärka och effektivisera det aktiva uppströmsarbetet så att vattnet som når reningsverken redan har låga föroreningsnivåer.

- **Inför ett producentansvar för läkemedel.**

För oss är det en bärande princip att den som står för en miljöpåverkan också ska betala dess kostnader. Det är orimligt att det idag går att sätta ett läkemedel på marknaden som inte kan renas i befintliga reningsverk. Att kommunerna och ska bära ansvaret för att investera i sådan teknik innebär en ytterligare kostnad till en redan ansträngd VA-infrastruktur. Genom ett producentansvar styrs läkemedelsförsäljningen mot mediciner där miljöpåverkan är lägre, i de fall utbytbarhet finns.

- **Effektivisera vattenförbrukningen i hushållen.**

Det är viktigt att nya produkter som sätts på marknaden är vattensnåla och resurseffektiva. Vi vill se skarpare ekodesignkrav på bland annat duschar, toaletter och blandare, precis som det gjorts framgångsrikt på energiområdet för till exempel glödlampor. Privatpersoner som investerar i vattensnål teknik ska premieras, varför vi vill införa ett grönt avdrag för vattensnål teknik i hemmet. Vi vill också att individuell vattenmätning ska vara ett krav vid nybyggnation samt vid större renoveringar, för att öka incitamenten att spara på vattenförbrukningen.

- **Minska spridningen av övergödande ämnen.**

Vi vill se utökade satsningar på våtmarker och vattendammar för att öka retentionen av näring i landskapet. För att dra mesta möjliga nytta av våtmarkernas ekosystemtjänster krävs att vi aktivt vårdar och restaurerar de redan befintliga, men också att vi förstärker arbetet med att anlägga nya områden. Välmående våtmarker ökar inte bara näringsretentionen, utan bidrar starkt till den lokala artrikedomen i form av insekter och fåglar. Därför vill vi se att bidraget till lokala vattenvårdsprojekt (LOVA) fortsätter att utvecklas samt att uppföljningen och utvärderingen stärks. Vi vill också att programmet för lokalt engagemang för vatten (LEVA) utvecklas och förstärks genom att inrätta en central stödfunktion på HaV samt att öka antalet lokala åtgärdssamordnare kraftigt. LEVA bedöms ha potentialen att en gång för alla åtgärda jordbrukets roll i övergödningssproblematiken.

För att komma tillrätta med övergödningssproblematiken vill Centerpartiet också **införa ett nationellt etappmål om återföring av fosfor**. Idag är det en stor

del av fosfor i avloppen i våra tätorter som potentiellt skulle kunna återföras till åkermarken men som inte blir av. Det är inte hållbart eller cirkulärt. För att kunna återföra fosfor till åkermarken på ett hållbart sätt måste det först renas på oönskade ämnen, inte minst vissa tungmetaller. Svenska företag har idag kommit långt i teknikutvecklingen vilket möjliggör att fosfor kan återvinnas direkt från reningsverken på ett miljöeffektivt sätt utan spår av giftiga ämnen. Det är idag många aktörer som väntar på ett besked om vilka målsättningar och prioriteringar som ska gälla. För att komma vidare är det nödvändigt med ett etappmål för återföring av fosfor, med det yttersta syftet att sluta kretsloppen och minska övergödningen i våra hav och vattendrag.

En källa till övergödning kan också vara **enskilda och gamla avlopp**, inte minst i kust- och sjönära områden. Det är viktigt att näringsläckaget från dessa minskar men i dagsläget menar vi att styrmedlen inte är optimalt utformade för syftet, då de leder till orimligt dyra och höga krav på enskilda fastighetsägare. Istället för tvångsanslutningar till det kommunala VA-nätet som har varit det dominerande tillvägagångssättet så förespråkar vi mer kostnadseffektiva och flexibla åtgärder där miljönyttan är det vägledande kriteriet. En tänkbar lösning är att uppmuntra till samfälligheter där flera fastighetsägare går ihop om en lokalt utformad kollektiv lösning. Vattenlagstiftningen måste förändras i denna riktning så att hänsyn tas till lokala omständigheter och förutsättningar som gynnar både närmiljön och den enskilde fastighetsägaren. Vi ser också ett allvarligt problem i att väldigt höga och plötsliga milösanktionsavgifter åläggs enskilda medborgare, som också möts av en stelbent och orimligt strikt myndighetsaktivism. Mer flexibla insatser måste till där fokus ligger på att åtgärda de allra äldsta och sämst fungerande avloppen.

- **Fasa ut PFAS.**

Dessa högfluorerande ämnen är en av vår tids stora miljö- och hälsoutmaningar inom kemikaliepolitiken. Idag finns de i en stor mängd konsumentprodukter men det är endast en liten del av alla olika kemikalier som kategoriseras som PFAS som faktiskt regleras. Vi vill att försiktighetsprincipen tillämpas striktare och att PFAS fasas ut i så många konsumentprodukter som det är möjligt och att gångbara substitut tas fram. Ett flertal svenska kommuner uppvisar nu gränsvärden på PFAS i vattnet som långt överstiger det som är rekommenderat men det är svårt att rensa bort PFAS med hjälp av de filter som enskilda hushåll kan installera. Därför behövs ett aktivt arbete med att fasa ut dessa ämnen redan i produkternas designfas.